

Kat nang ka jingstad katta nang jur ka jingjaboh ki sawdong saw kun

Ka Khuid ka suba ka long kawei ka kam kaba donkam tam ha ka jingim jong ngi ki brieve ha kane ka juk mynta. Ngim lah ban len ba ka jingakhlia jong ki jaka sah, ki tylong um bad ki rud ki kiar ha kane ka sawdong sawkun ba ngi im mynta ka la nang kham shyrkhei shuh shuh ban ia kaba ka long ha k por ba kham mynshwa. Ka daw baroh ka mihi namar ka jingnangkiew ha ka jingbunbriew, ka jingnangroi ha ka jingstad saian (Science and Technology) ka jingnangkiew ha ka jingdon jong ki Karkhana barit bad ba heh.

Na ka jingnang kiew ka jingbun briew ha ki shnong ki thaw ki nongbah bad nongrit jong ka jylla bad ka ri jong ngi, ngi sngewthuh bad iohi shai ba ka jingakhlia jong kine ki jaka ruh ka nangkiew. Kane ka long namar ka jingbret jong ngi ia ki tar ki tar kiba ngim pyndonkam shuh sha ki sawdong ki sawkun jong ngi bad ngim lah ruh ban lait na kata namar ngim don jaka bar buh ia kine ki tar kiba la snew ne ki bym long shuh ban pyndonkam. Katba nangkiew ka jingbun briew katta nang kiew ka jingmih ki jakhlia jakhlaid na ki iing ki sem jong ngi, la ka long ki jakhlia ka long tylly (Solid waste) ne ki jakhlia ka long un (liquid waste)

Ka long kaei kaei kaba thamula ban ong ba ka jingnangroi ha ka jingstad saian ka nang pynjakhlia shuh shuh ia ki sawdong sawkun jong ka jaka ba ngi im ngi sah ma ngi ki brieve, hymrei ka long pat kaba shisha ba ka jingnangroi ha kane ka jingstad ka pyndun ia ka jakhlia ba ki ong ka 'Solid Waste'. Ha ka juk jong ngi mynta bun kiei kiei ki long ha kadur ba pyndonkam bad bret 'oh no' use and throw' ki bym lah shuh ban pyndonkam biang ne recycle'. Ki plastik ba ngi pyndonkam ha kaba ngi thep ia ki tar ba thied na iew, ki kynja plastik ha ki tar ki tar ba ngi ju pyndonkam man ka sngi kum, ki mobile, TV, ki kali, tiar iing, bad kiwei kievi, la jan baroh la pyndonkam da k kynja plastik. Kine ynda ki la snew ngi shu bret kumto khlem lah ban pyndonkam pat ia ki, ki pyndang ia ka jakhlia ha ki sawdong sawkun jong ngi.

Ka jingmih jong ki karkhana barit bad ba khraw ruh ka long kawei ka daw kaba pynsnew ia ka mariang ba ngi ngi im ngi shong ngi sah, la ha ka lyer, ka um, ne ha ka jakhlia ba long met (solid waste). Kine ki karkhana ki pynnmih ia ka lyer kaba jakhlia sha ka mariang kaba ktal bha ia ka jingim jong ki brieve, ki pynnmih ia ki um ba jakhlia ban tuid sha ki wah ba ityndan jong ngi ban pynjakhlia bad pynbiap ia ki doh um doh wah ha ki wajong ngi kumjuh ruh ka pynnmih ia ki jakhlia (solid waste) sha ki sawdong sawkun jong ka jaka ba ki don ban pyn isait met ia ka Mariang.

Haba phai sha ki jaka nongkyndong ngi lap bad iohi ba ka jingakhlia ha ki shnong ki thaw ka ka kham duna ban ia nujor bad ki jakhlia ha ki jaka sor, kane ka long namar ka jingduna ha ka jingdon briew ha ki nongkyndong. Ha ki jaka nongkyndong ka jingeh kaba hakhmat ba ki mad ka long ka jingbym biang ki painkhana ban leit bar kataba ha ki jaka sor pat ka jingeh ka long ban bret ia ki jakhlia. Ym lah ban tip la ka jingbym biang ka painkhana ha ki nongkyndong kan kham snew mo ia ka jingjakhlia jong ki 'solid waste' ha ki jaka sor? Lada ngi iaid ha ki jaka sor khantam ha ki jaka ba lum ia ki jakhlia ngi ju ia set hon ia ki khmut jong ngi namar ka jingsma kaba shyrkhei ka mihi na kato ka jaka ba lum ia ki jakhlia. Haba peit ikumba ka jingma ia ki koi ka khiah ba mihi na ka jingpynlang ia ki jakhlia ha ki jaka sor ka kham snew bun shah ia ka jingbym biang ka painkhana ha ki nongkyndong.

Ka long kaei kabe sngewsbah kataba ki brieve kila nangkiew ha ka jingnang jingstad pynban ngi lap ba ka jingkiew ha ka jingakhlia ruh ka kham shyrkhei kataba nang mihi sngi. Kane ka jingkiew ha ka jingakhlia ha ki sawdong sawkun jong ngi ka la pynlong wat ia ka sorkar India ban pyndit brynewr na ka jingma ba lah ban mihi. U Prime Minister jong ka Ri u la pynnmih ia kawei ka thong (Mission) kaba u la khot kyrting ka 'Swaach Bharat Mission'. Ka thong jong U Prime Minister jong ka ri ka long ban pynlong ia ka ri India jong ngi ka ri kaba khuid kaba suba. La iohi bad iohsngew ruh ha man ki shnong khantam ki nongkyndong daon ka jingkhil khohreh ban pynlong ia ki shnong jong ki kita ki shnong kaba la biang lut ki jaka leit bar. Ka long ka thong kaba donkam tam kaba kawei pa kawei ka longiing kadei ban don ia ki jaka leit bar kiba biang khnang ban lait na ki jingma kiba ktah ia ka koi ka khiah. Hapdeng ka jingpyrshang bad jingtrei sitom jong ki paid nongshong shnong jong ka Jylla ka sorkar ha ryngkat ka jingiatreilang jong ki Nongsynshar Shnong ka la dei ban nang ai mynsi shuh shuh bad khmili bniha khnang ba kane ka jingthmu kan urlong bad ka pynlong ia ka jylla jong ngi ka Jylla kaba la biang lut ki jaka leitbar.

Ka la dei eh ka por ba ka sorkar ha ryngkat ki Nongsynshar Shnong, ki Sengtrei mon sgnnewbha kin saindur kumno ban pynlong ia ki shnong jong ngi kiba khuid kaba suba. Dei ban don la ka jingthmu kaba biang kumno ban pyniaid (manage) ia kine ki jakhlia kaba mihi na ki iing ki sem, ki skul, ki kolej, ki ophis, ki iew ki hat, ki karkhana bad kiwei de ki jaka. La ioh jingtip ruh ba ka sorkar ka la thmu ban buh (set up) ia kito ki jaka pyniaid ia ki jakhlia (Centre for management of Solid and liquid Waste), la dei ban pynsted ia kane ka kam khnang ba ka jingakhlia jong ki shnong ki thaw ki iew ki hat Jong ngi kum ym don shuh. Ka sorkar ka la dei ruh ba leit bishar bniha ia ki Karkhana kaba don ha ka jylla jong ngi bad bthah ia ki ba kidei ban pyniaid (manage) ia ki jakhlia ba mihi na ki karkhana jong ki ha kate ka rukom ba kim dei ban pynjakhlia wat tang khnydlat ruh ia ka Mariang, la ia ka lyer, ka um ne ka jingdew.

Ka khuid ka suba ka dei ka jingkit khlieh jong uwel pa kawei ki nongshong shnong jong ka shnong ka thaw ka jylla hi baroh kawai. Ka la dei ka por ban pyngang jylliew ia ka jingkitkhlieh Jong ngi iwei pa iwei ia kane ka kam khnang ba ngin ym long shuh ki brieve kiba hun an iohi ia ka jingjakhlia, ne kiba sngewtnad ban bret pathar ia ki jakhlia jakhlaid ha ki sawdong sawkun jong ngi.

Ka dustur bat khydew u Khasi ha ka juk mynta

Bah Morning Star Jait Sumer

Kawei pa kawai ka jaitbynriew ba laitluid ha sia Pyrthei ka pynpaw iyalade da ki dustur ki riti jong ka, bad kiwei kiwei ki jaitbynriew ki ithuh la ka na kita ki dustur ki riti kiba ki ioh-i ha ka jingneit Blei jong ka ktien ka thylieb ba ki kren, ha ka riam ka beit, ki jingleh ha ka imlang -sahlang, kum ha kikam iap kam im, kum ha ka shongka shongman, ka dustur hiar pateng bad kiwei kiwei.

Kum kawai na ka jaitbynriew ba laitluid ha sia pyrthei, ka jaitbynriew Khasi ruh ka don la ki jong ki dustur ki riti kiba ngi bud ngi burom haduh mynta; hymrei mynta don ki dustur ia kiba la synjor ka jingburom jong ngi bad la bun na ngi kiba leh lyndet leh pyrshah ia ki. Ka dustur bat khydew ka long kawai ka dustur kaba katto katne na ngi kim burom shuh bad uba bun balang -upaibah paidkar- um shym pyrshah namarba um sngewthuh haduh katno kan ktah ia ka iap ka im jong u.

Ka daw ba u paidlang paidkar um pat kren ne leh pyrshah ia kito ki katto katne kiba um burom shuh ia ka dustur bat khydew ka long namar ba kito ki bym burom shuh ia ka dustur ki long ne dei kiba riewspah kat haduh ba kito salia shuh ia ka koh uba bun balang. Kumta nga sngewthuh ba dei ban don ka jinggia pyn-i ne pynpaw iala ki jong ki jingsngewthuh halor kane ka dustur ha khmatupaidba ba u paidbah un sngewthuh ia la ka koh halor ka khydew ka shiyap bad ban kyndit bynriew ban leh ei ei ban iada bad ban ioh pura ia la ka hok.

Namar ba nga sngew don ka jingkitkhlieh bad ka kamram ban sngewthuh kham janai ia ki dustur ki riti jong ngi, nga la pynlut por pynlut bor khlem tyngkai ban wad bniha ia ki daw tynrai uala buh ia ki jingmaham, jingkyntu kynpham, jingsngeng jingkraw ban leh adkar ha ki jingpyrkhak pyrdain, ki jingkren jingkhana bad ha ki kamb ki jam baroh. la kitei ki jingmaham, kyntu- kynpham bad jingsngeng jingkraw baroh u la ai da ki ktien sneng ba ngi tip kum ki Sneng Tymmen.

Naduh pneh i mei, i meikha bad mei-ieti jong ngi, nga la ju iohsngew ia ka adong adit kaba ong ba ym ju bit ban iadie bad pynlong markhaia ia ka khydew ka shiyap. Ngam shym la sngewthuh balei ba ka long ka bymbit ban iadie ne khaiai khydew- shiyap haba ngi iohi ia kito ki brieve kito iadie ne khydew ka shiyap khlem don jingwit jingwa ei ei ruh. Kumta ha ka jingwad jingtip (research) ba shimet (private) jong ngi, nga la buh ia ki jingkilly ia ki brieve ba nga la ia kyndund, shaphang baroh ki dustur ki riti ba u Longshwa Manshwa jong ngi u la ai pateng ha ngi pateng la pateng haduh mynta.

Ynda nga la lum lut ia ki jubab baroh nga la minot ban puson bad ban thiew ia ki jnit ki jnat bym donkam bad nga la shem ba u Longshwa Manshwa uala buh ki adong- adit kiba shong sbai tang hadien ba u la thew bin-pa- bin ha ka tarajur bishar jong khnang ban khanglad ia ka jingashun ia

bishni ha ka imlang sahlang. Ka jingiashruth hadpeng ki brieve ka dei ka daw tynrai jong kie kie kiba sniew kiba jia ha kane ka pyrthei shong basa. Ka daw tynrai jong ka jingiashruth ia bishni ka dei ka jingkhein dew thala jong u brieve ia ka jingiatplem jong u, u tip ba ka dor hymrei um don ka mon ba wat ban leh kat kum ka jingshgewthuh jong u ia ka lait ka let u hun ba u ioh jingmynto namar ka long ka spah, namar ba ka pyrthei mynta ka long ka pyrthei wad bad lalot spah khlem buh pud (materialism) ne khlem tyngkai ban bishar la ka khydew ka shiyap.

Ha ka dustur bat khydew, u Longshwa u la pyrkhang ba ym dei ban die ban thied ne pynlong mar khali ia ka khydew ka shiyap namar u la ioh- jingai ba, lada pynlong mar khai ia ka khydew ka shiyap kan poi ka por ba ka khydew ka shiyap baroh kan don tang ha ka kti jong ki katto katne kiba la iuhroit ia kato ka jingkyntu kynpham ba ym dei ban die ne thied khydew. Ka jingthmu jong kane ka adong ban ym pynlong mar khai ia ka khydew ka long ban pynthikna ba uewi pa uewi u khun ne pyrsa kur u don hok halor ka khydew kur; ne uewi pa uewi u nongshong shnong hapoh ka Raid u don hok halor ka khydew Raid ban shong bar sah ban kamai kajah ban im. Da kaba die ia ka khydew ngi ioh-i mynta ba ka khydew ka shiyap ka don tang ha ka kti jong ki katto katne kiba riewspah kiba, mynta, ki la ia shang kylleng kylleng ban thied ia ka khydew baroh haba don ba die.

Kito kiba la pyniap noh ia ka jingiatplem jong ki la die kat haduh ba uba rit baria uba kwah thied tang i khydew dien-ting ruh um ioh shuh namu u nongdie u kwah pisa ym tang shi lak ar lak, hymrei da ki bun klur namar ba ki nonghied, kum ka sorkar ki kvvah klun lut ia ka khydew bad kin thied bun hectare kiba shongdor da ki klur la ki donkam ne ym donkam ruh.

Kito kiba die pat lada ki la die lut kheit kin hap shongwai ha ka khydew ba la thied na ki. Kada ngi peit sawdong ka Ri mynta ngi iohi ia kato. Ka sorkar ka la shim khydew ban pynneh ia ka surok Shillong -Guwahati bad la siew compensation ha ka jaka ban hikai ia ki brieve ban wad jaka shawei. Kito kiba ioh kompenseshon ki la pynlut ia ka pisa; kan jia aui ia ki. Kito kiba kwah tip ne ka sorkar hi ruh kin wad kin shem ba don kiba ym don jaka shuh ban thaw iing ban shong; kumta ki shu shong wai ha shnong.

Kane ka apot jot shongwai ka la jia ia ki nongrep ka jylla Haryana kaba iasyndah bad ka Delhi kiba la die na hap duh noh ia ki pynthor rep jong kiba la die duh ne klun da kito ki heh spah ba tip kum ki land developer ne land speculator. Kine ki heh spah ki la thaw ki iing ne jingtei ba bun mala (haduh palat ia ki san mala bad bunsien shiphew mala ruh) ha kine ki iing ne jingtei ba bun mala la don ki Flats kiba long ki bynta ha ki jingtei behah ka kaba ki brieve ki la han shongwai ne thied duh: don ruh bun ki jaka ne kamra ba heh bha ia kaba kiwei pat ki heh spah ki la han pyntri kam (business) kum ki Bank, ki company baheh bad kiwei kiwei. Kane ka ukom shim ne thied khydew ban tei ia ki jingtei bahah kum kitei kiba la jer haneng ka la wan mynta ha Shilong

ruh -ym tang hapoh Sor Shillong, hymrei sha rud Sor ruh. Ki rangbah kur ki la die ia ki khydew ha ki mynder ban tei ia kito ki jingtei. Mano ba ioh jingmynto na kito ki jingtei jingthied khydew bad jingtei behah bad ba jrong ? Don ba wad jingtip? Ban lait na kata ka apot jot ban shongwai ha ka khydew la jong ngi dei ban don ka sorkar kaba im sngi ban iada la ka dustur riti jong ngi da kaba thaw aiñ khydew kaba khlaia kaba khang lad ia ka jingpynlong mar khai ia ka khydew ka shiyap.

Namar ba ki heh-saph kin ialeh katlah katiae ban khanglad kum ia at a ka aiñ kaba la tip lypa ba ki sorkar ki shem jingeh ban thaw ia kum kato ka aiñ: hymrei ym don lad ka kumew pat ban pynneh pynsah ia ka imlang sahlang kaba suk ba shngai ia u brieve baroh uba shong ha ka ka Ri. Ngi iapyrta kum uta uba iai pyrta ha ri khlaw ban kyndit bynriew noh ban leh ei ei ban khanglad ia kato ka apot jot kaba lah ban wan tap lup ia ka jait-bynriew. Don tang kawai ka lad ban plie lynfi plie lad ba ngin ioh biang ia ka jingshongshu shong sain bad jingshngai ia ka imlangsahlang kaba pynthikna ba uewi pa uewi na ki khun Khasi-Khara ki don hok shisha halor ka khydew ka shiyap.

Kata ka lad ka long ba ngin thaw da ka aiñ kaba khlaia kaba khydew la jong ngi deiban don ka sorkar ka ban im sngi ban iada ia ki dustur riti jong ngi da kaba thaw aiñ khydew kaba khlaia iithuh ia ka hok u brieve trai Ri (indigenous) ha la Ri. Kam long kaba eh bah thawkum kato ka aiñ. Ha ka jingshisha kum kato ka aiñ ka la don; hymrei namar la don ki riew khwan lade kiba la mushlia ia kato ka Aiñ kam long shuh kaba lah ban iada ia ka riti bat khydew jong ngi. Ha ka jingshisha ban da ym la mushlia ia ka ka la long kaba bha tam lait noh tang iwei ar i bynta ban lahan ban pynbeit da kaba suk. Hymrei ha ka jaka ioh ban pynbeit ia iba shi dana i jingduna la pynrungr sa da kiwei ki mat kiba pynsnew dur ia ka.

Mynta donkam ban pynbor ia ka Sorkar jylla banpynklo ban thaw ia ka Aiñ khydew kaba khlaia kumta don napdeng jong ngi kiba la buh ia ka jingdawa ba la thaw nob klo ia kato ka Aiñ Khydew kaba ia dei bad ka dustur bat khydew jong ngi. Lada ngin shu mutdur aui yn jia lada ngim lah leh ia kato mynta ruh, ngi iohi ba shen ka khydew baroh kan poi sha kito kimen-die-ri kiba long ki benami (dalal) jong ki Kharbeh spah. Ynda kato ka por poi la el han phai dien biang sha la ki dustur ki riti kiba bat ha la kti ia ka khydew ka shiyap kin long kiba riewspah bad ki bym don khydew kin long ki miraw jong kato ka rukom im kan kut tang haba la don ka jingkhhil ban ia umsnam para ma ngi hi kato ka anarchy - u paidbah paidkar un knieh da ka bor ia kie kie kiba uba riewSpah u don bad kiba riewspah kin sngewthuh ba ka spah kam lah ban lada ia ki bad kiba duk ki shem ba ki la kyndit dier por eh ba ma ki ruh kin duh ka jingim.

Mynta ka bor ka iktiar ban thaw aiñ thymmai don ha ki kito jong ngi hi. Pyndonkam hok la ka kaba thaw ia ka Aiñ kaba iada ia ka hok jong baroh ki brieve ha ka jylla, khlem da iuh roit pat de ia ka hok ki riewlum traieri (indigenous tribal). (Phaidien).

Ka Raid Marwet

Spiton Kharakor

Ka Raid Marwet ka long kawai na ki khadsan tylia ki raid kiba don ha ka Hima Myliem jong ka Ri Bhoi District. Kadon ha ka bynta ba ha khlieh tam jong ka Bri U Hynflewrep. Lai bynta na ka Raid jong ka, la ker kut lut da ka A ssam State Kalong kawai na ki Raid kaba heh tam ha ka Hima Myliem kaba don ha Ri Bhoi. Ka kynthup haduh 69 tylia ki shnong rit. Ka long ka Raid kaba ka Trai Raid ne ki Bhoi Marwet ki la long ki rit paid ha la ka jong ka Raid. Ki Bhoi Marwet ki don malu mala sa tang ha ka shnong Bariduha ne 9th mile, ha ka shnong Mawsmai hajan Jorabad bad ha ka them Marwet ne Khanapara.

Don sa tang kumba 60 ngut ki trai raid trai hima hapdeng ki hajar ngut ki nongwan buhai shnong nabar ha Khanapara kiba na bar Jylla. Ars nem mynshuwa kim shym la lah ban pynlong ia ka Dorbar Shnong ha la shnong namar ki don sa tang 22 ngut ki dhokha Dorbar Shnong Khanapara ne ka them Marwet. Ki dkhlar kini aildan ban pynlong Dorbar, kumta ki la hap kiew ha ka iing Dorbar ka Hima Myliem ha Mawkhari ban jied Rangbah Shnong ha ka ling Dorbar u Syiem Myliem. Uba jop u la ioh 13 votes bad uba ar u la ioh tang 9 votes. Sngewsynei ba trai shnong trai raid ha ka Raid Marwet u la kylla long u mynder ha la ka jong ka Raid bad ka ri la jong. Don baroh ne ym palat ia ka 200 ngut ki Bhoi Marwet ba paka ha ka Raid Marwet Hima Myliem. Ka Raid Marwet ki sdang nyngkong na u Lum, na Patgang, Kling (Killing) bad u Lumblei. Suki suki ki hap phet shnong na kitei ki shnong na ki daw kiba bun. Kitei ki jaka lai tylia na kaba ki Bhoi Marwet ki sang Shnong nyngkong hi, mynta ki la long ka Shnong bad jaka puta jong Garo suda. Haba ka trai raid ki kylla rit paid bad ka khydew ka shiyap ka dang pahuh nalor ba ka long kaba seiso. Te kane ka la khrieng ia ki brieve na Khadar jylla ban niom beit sha ka Raid Marwet da ka jingpiang sngewbha ki Syiem Raid bad ki Longas na ka por sha ka por ha ka Raid Marwet.

Ha ki sngi barin bajah ki paid Marwet ki sah ha ka Hima Madur Maskut ha Mookydur ka Hima ba nyngkong tam ha ka Bri u Hynflew Treip Hynflew Skum. Ki rep ki riang ha ki pynta kiba ha SUNG Ynda la shah pyniay u Syiem Saitsnir jong ka Madur Maskut, ki Marwet ki la phet krad sha ka thain Ri Bhoi, kumba ki para ki pyrta ki jait Malngiang Syiem Madur Maskut, ki la leit phet reih sha Sohra, Dwara Nongtynrem bad khatduh duh ki poi ha Mawlyngna ban long ki syiem Mawsynram haduh mynta.

K